

Frimärksbilder 1990

av Arne Carlbom

Carl XVI Gustaf och Drottning Silvia

När 1990 års nytryck av kunga- och drottningfrimärkena planerades tyckte man inom Konst- och programrådet att det var dags att förnya bilderna. Kungen hade börjat bära glasögon. Formatet borde bli större. Någon föreslog att man skulle återgå till fotografisk förlaga.

Kung Carl XVI Gustaf och Drottning Silvia.

Det blev ingen ändring. J-E Franzéns tecknade porträtt från 1985 trycktes om med de nya, högre valörerna. Drottningen fick en ljus orange färg som inte framhäver gravyren. Till och med valörsiffrorna blev svåra att avläsa.

En frimärksskribent tyckte att serien borde få fortleva i den gamla formen några år, mest

ARNE CARLBOM är född 1919 i Marianne-lund i Småland. Fil kand. Postanställd 1939–1984.

för att frimärkena, samlade på ett albumblad, med sina färger ger en trevlig effekt.

Nationalparker 2

Frimärksserien med nationalparker började 1989 med tre motiv, Padjelanta, Muddus och Blå Jungfrun. De båda nordliga reservaten representerades bara av små blommor. Nationalparkerna återkom 1990, denna gång med större vyer. Dessutom ökades antalet märken till fem. De nya motiven hämtades från Sånfjället, Ängsö och Pieljekaise, våra äldsta nationalparker, skyddade redan 1910 enligt naturskyddslagen som kom året innan.

Konstnären Anders Gullberg fick också detta år uppdraget att göra utgåvan, delvis i samarbete med rådsmedlemmen Nils G Stenqvist. Förlagorna är vackra traditionella landskap: Muddus, Padjelanta och Sånfjället med djur som staffage. Motivet från Pieljekaise har

Nationalparker. Ängsö. Pieljekaise. Muddus. Padjelanta. Sånfjället.

Förlagan till Ängsö.

Förlagan till Padjelanta.

en liknande form, fast med två vandrare i förgrunden. Nationalparken Ängsö är skildrad i närbild.

Överföringen från de akvarellerade förlagorna till tre färgers ståltryck har tagit bort en hel del av originalens fräschör. Ängsöbilden miste detaljer, särskilt gårdsgården i förgrunden, som försvann i grönskan. Utsikten över Pieljekaise blev grönare än förlagan. Svanarna som flyger över Muddus förmår inte lysa upp den för övrigt murriga bilden.

De bästa märkena bär namnen Padjelanta och Sänfjället. Gravören Zlatko Jakus har här haft en tacksam uppgift. Han har skickligt återgett rymden över fjällandskapet och låtit renarna och björnarna framstå med ljusa konturer. Hans gravyrer har ibland varit grunda, men här har han lagt kraft i gravstickeln.

Färgtrycket har tydligen inte varit problemfritt. Renarna vid Virihaure sjö har blåak-

tiga huvuden och buskaget mellan björnarna vid Sänfjället är björnbrunt. Bilderna från Ängsö och Pieljekaise är samlade i ett häfte som blev mycket grönt. De röda och blå färgerna syns knappast.

Svenskt arbetarskydd 100 år

Yrkesinspektionen fyllde 100 år 1990, vilket gav anledning till ett jubileumsfrimärke. Ämnet arbetarskydd är svårt att fånga i bild, så förarbetet blev krävande. Många förslag till motiv kom in från flera konstnärer, bl a veteranen Tom Hultgren samt Hans Kündig och Göran Österlund.

Från den jubilerande myndighetens sida ville man ha med den på alla byggen obligatoriska skyddshjälmen. Hultgren och Kündig skickade in hjälmar i olika sammanhang. Slutligen antogs en bild av Göran Österlund, föreställande en skogsarbetare i verksamhet. Mot en bakgrund med skog och en modern skogsmaskin visas arbete med en motorsåg. Mannen är iförd skyddsdräkt och hjälm. Vad han gör är inte helt klart, om han kvistar eller kapar en timmerstock. Tecknaren har tillåtit sig en liten lustighet. Sågen skär av det nedre hörnet av det första E-et i ordet SVERIGE.

Gravören, Lars Sjööblom, har låtit stocken bli utfallande i frimärkets nedkant, vilket gör att den är svår att uppfatta som stock. På förlagan är rundningen markerad.

Kompositionen är för övrigt klar, med detaljerna väl synliga. Rådsmedlemmen Philip von Schantz påpekade att texten SVENSKT ARBETARSKYDD 100 ÅR tynger ytan. Arbetarskyddsstyrelsen ville ha

Svenskt arbetarskydd 100 år.
Tryck: Stålgravyr
med färgerna
blått och brunt.

Förstadagsbrevets illustration.

*Arbetarskydd
1976. Teckning
av Olle Kåks.
Gravyr av
Czeslaw Slania.*

den tydliga texten därför att de ämnade använda frimärkena på brev, eftersom tjänstebrevsrätten upphörde 1989.

Arbetarskydd var frimärksmotiv redan 1976. Skogsarbete var också då uppe till diskussion. Flera konstnärer gjorde förslag och slutligen antogs en bild av Olle Kåks. Han använde motsatsförhållandet mellan maskiner och människor, utformat som oskyddade händer mot ett kuggdrev.

Kugghjulet kom med på ett hörn, också i 1990 års utgåva. I stämpeln på förstadagsbrevet ingick Arbetarskyddsstyrelsens logotyp, en kuggkrans med ett inskrivet kors och en

ångmaskins regulator. På kuvertet trycktes ett collage kring temat arbetarskydd, även det gjort av Göran Österlund. En vit människofigur står i ett rött hölje som stöter bort symboliska hot från olika slags arbete.

Europa 90

De europeiska post- och teleförvaltningarnas förening hade valt temat postala byggnader för årets Europautgåva. När Konst- och programrådet började fundera på urvalet av posthus hade man tagit med Postens fyra K-märkta byggnader: Centralpostkontoret i Stockholm, Malmö 1, Visby posthus och Postmuseihuset. Dessutom nämndes Stockholm 6 på Dalagatan och terminalerna Stockholm Klara och Göteborg. Senare tillkom tre hus i mindre orter: Yxlan, Sollebrunn och Kvissleby.

Valet blev Postmuseums fasad med dess portik och postkontoret i Sollebrunn. Tre konstnärer arbetade med att ta fram förslag, Kurt Netzler med Postmuseum och Sollebrunn och Eva Ede och Hasse Eriksson särskilt med museibygnaden. Efter ett halvår bestämdes att ett tredje motiv skulle komma till, posthuset i Västerås.

De tre slutliga förslagorna tecknades av Kurt Netzler och godkändes efter den del ändringar. Konstnären fick bl a rita in en cykel och ett par barn framför museet. Det skulle undersökas om det var möjligt att minska det kraftiga perspektivet på posthuset i Västerås. Det gick inte, både Västeråsposten och Postmuseum återges med brant lutande linjer. Det påminner om Olle Hjortzbergs frimärken till riksdagsjubileet 1935.

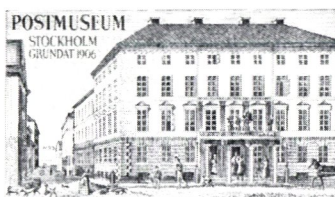
Europa 90. Postmuseum. Posthuset i Sollebrunn. Posthuset i Västerås.

Förlagan till Postmuseum

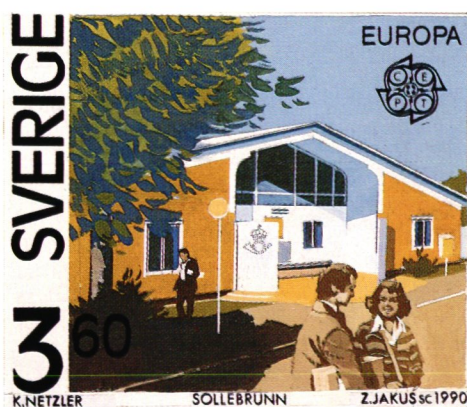
Riksdagens
500-årsjubileum.
Teckning av
Olle Hjortzberg.
Gravyr av
Sven Ewert.

Postmuseum på 1840-talet. Brevmärke efter
en litografi av Ferdinand Tollin. Graverat av
Arne Wallhorn.

Det är svårt att i den smala gatan få överblick över museets fasad. Den ritades vid ombyggnaden av huset i början av 1800-talet av Fredrik Blom, som bl a var professor i den högre byggnadskonsten vid Konstakademien. Bland hans större verk kan nämnas Skeppsholmskyrkan och Rosendals slott.

Posthuset i Västerås av Lars-Erik Lallerstedt är en byggnad med enkel form och sparsam dekor, en av flera som kom till vid mitten av 1900-talet. Huset i Sollebrunn ritades av Jan Gezelius och byggdes 1985. Det har också en enkel formgivning, i en lättare, modern framtoning. Byggnaden kan förändras, beroende på lokalbehovet. Fredrik Blom kon-

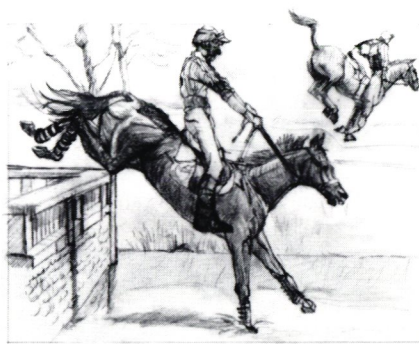
Förlagan till posthuset i Sollebrunn.

struerade på sin tid monteringsbara, föränderliga trähus. Enligt uppgift har Jan Gezelius hämtat inspiration från Blom.

Postmuseums portik så som den avbildas på frimärket går inte att känna igen. Den hade vunnit på att rätas upp. Tryckets färger, brunt och orange, är långt ifrån verklighetens grå vägghputs och kolonnernas grönaktiga marmor. Ännu mer överkliga framstår bilderna av posthusen i Västerås och Sollebrunn. De är gula och bruna mot en jämnblå bakgrund med en blå färg som har gått in på husen och på den gula bilen. Utgåvan tillhör inte de mest lyckade.

Ryttar – VM

Den stora ridsporttävlingen i Stockholm under sommaren 1990 föranledde en stor utgåva av frimärken med hästar och ryttare. Det blev

Skiss av Eva Jern.

Ryttar-VM. Distansritt. Fälttävlan. Hoppning. Dressyr. Voltige. Körning.

ett häfte med sex färgrika bilder i stort format. Postens frimärkskonstnär Eva Jern arbetade med uppgiften att teckna förlagorna med början redan året innan. Underlaget var fotografier av hästar och ryttare i situationer från de sex grenarna i tävlingarna: distansritt, fälttävlan, hoppning, dressyr, voltige och körning. Förslagen togs fram efter konsultationer med medlemmen av Konst- och programrådet Philip von Schantz – med ett förflutet som kadett vid kavalleriet och som tävlingsryttare – och Svenska Ridsportens Centralförbund.

Konst- och programrådet hade många synpunkter på förlagorna. Hästar skulle tas bort,

deras ben korrigeras. De skulle spegelvändas, ges längre hals etc. Till sist var alla nöjda och man nämnde särskilt bilden med körning i fyrspann.

Eva Jern måste få rum med hästar och ryttare, ekipage och körsvenner, bokstäver och siffror och ändå åstadkomma rediga bilder. Med tonvikt på figurerna och med bakgrunderna förenklade i hela färgfält blev resultatet gott. Möjligen blev valörsiffrorna väl kraftiga. Trycket är huvudsakligen offset i fyra färger. Färgerna är starka och tar nästan över den underliggande gravyren, utförd av Lars Sjööblom.

Ryttar-VM. Häftesomslaget.

Det blev en rad bra illustrationer. Fråga är om inte Eva Jerns häftesomslag är bättre än frimärkena. Det föreställer hästar med ryttare i en livfull bild med enkla färger, bara rött och svart.

Biodling

Rabattfrimärkena detta år handlade om biodling. Ingalill Axelsson tyckte att det skulle vara spännande att skildra ett förlopp och gjorde en liten serie från arbetsbinas möda till den färdiga honungen. Bina är samlade i ett häfte med tio bilder, påminnande om konstnärens midsommarmärken från 1988. En skillnad är att typografin minskades till ett minimum. Framärkena är diskret signerade i bildytan och året är slopat. Marginalerna är fria och hela serien blev ganska luftig, trots det lilla formatet.

Förlagan till biet på väg till kupan.

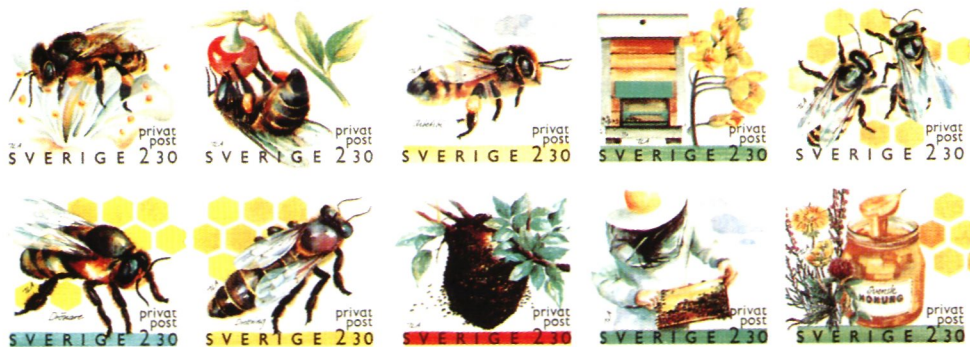
Färgtrycket har gjorts i offset med mycket tätt raster. Det är mycket gult i bilderna. Några av bakgrunderna är bildade av gula hexagoner, vaxkakans mönster. Det ser honungsaktigt ut och någon i Konst- och programrådet menade att gummeringen borde få honungsmak.

Bina är enligt konstnären tecknade efter levande modell. Serien börjar med ett par bin i insamlingsarbete. Ett bi är på väg hem till kupan. Det är fart över den bilden. Vidare visas bikupan, två bin som levererar nektar och pollen, en drottning och en drönare. Svärmen på en gren är den bild som Ingalill Axelsson inte är riktigt nöjd med, den är mörk och bryter stilen. De två sista bilderna visar biodlarens arbete och resultatet, honungen.

Nya Vasamuseet

Två gånger har det sjunkna och åter upplyfta regalskeppet Vasa kommit med på frimärken. En utgåva 1969 visade några av de skulpturer som pryddeskeppet. En rekonstruktionsteckning föreställde fartyget innan det gick under: "...med stående segel, flaggor och allo".

Restaureringen av Vasa tog många år och det dröjde också länge innan man fick en ny museibyggnad till stånd. För att fira invigningen av det nya Vasamuseet 1990 trycktes och utgavs två nya frimärken. Formgivare var Urban Frank, erfaren frimärkstecknare. Det

Biodling.

Nya Vasamuseet. Vasas galjon och akter. Museet i bakgrunden.

gällde att få med både fartyget och det nya huset. Frank löste uppgiften så att han på det ena frimärket visade Vasas akter och på det andra skeppets galjon mot en bakgrund där museet skymtar i fjärran.

Delarna i kompositionen är dels färgfoton av bilder i Bengt Landströms bok "Regalskeppet Vasan från början till slutet" (Stockholm 1980), dels en arkitektritning över museets exteriör. Detta kan utläsas av texten nedtill på frimärket, BLGM/MDUF, dvs Bengt Landström, arkitekt Göran Månsson, Månsson Dahlbäck arkitektkontor, Urban Frank. Dessutom står där gravörens namn, Martin Mörck.

Resultatet blev två mycket prydliga frimärksbilder. Man måste dock känna till att det är fråga om ett mycket gammalt skepp för att uppfatta att motivet är en akterspegel och en galjon. Frammärkets bilder är inte riktigt lika den restaurerade Vasa. Den stora lyktan på aktern finns inte och ovan galjonen borde

Förlagan till frimärket med Vasas akter.

Gustaviansk konst 1972. Galjonsfigur för "Amphion" av Per Ljung. Gravyr av Czeslaw Slania.

Svenska Flottan 1944. Akterspegel från skonerten "Amphion". Teckning av Olle Hjortzberg. Gravyr av Sven Ewert.

bogsprötet finnas. Tio meter av bogsprötet är bevarade, men att ta med det hade kanske stört kompositionen.

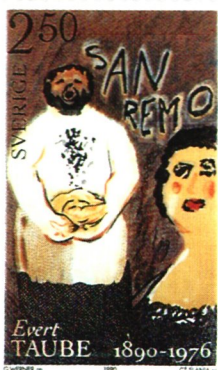
Gravyren är skickligt gjord, med skulpturerna väl återgivna, tyvärr knappt synliga för blotta ögat. Färgsättningen av frimärkena tycks ha varit diskuterad. Fartyget i violett och museet i orange ser inte realistiska ut, mera som hägringar. Postens Konst- och programråd uttalade att man borde ta ett principbeslut om ett motivs färginriktning.

Det har hänt tidigare att aktern och fören på ett gammalt skepp har avbildats på frimärken. Det var Gustav III:s skonert "Amphion" i utgåvan Svenska Flottan 1944 resp Gustaviansk konst 1972.

Bellman och Taube

Två jubileer firades i samma frimärksutgåva i augusti 1990. De två skalderna Bellman och Taube var föremålen, födda 250 resp 100 år tidigare. Båda hade förut uppmärksammats. Till 200-årsminnet av Bellmans födelse utgavs 1940 ett litet märke med Sergels porträttbyst av skalden. Evert Taube fick en mera omfattande hyllning 1977, året efter sin död. Utgåvan kallades I Roslagens famn och innehöll fem bilder med motivet "Calle Schewens vals".

Det nya jubileet fick formen av ett häfte i stort format, med tre bilder för Bellman och

Bellman och Taube.

tre för Taube. Man engagerade två konstnärer som kongenialt hade illustrerat scener från epistlar och sånger, Peter Dahl och Gösta Werner. De hade lagom till jubileerna givit ut var sin mapp med Bellmans och Taubes diktning, det var bara att välja.

Dahls bilder handlar om Bellmans Stockholm, så som staden skildras i "Fredmans epistlar", närmare bestämt nummer 6, 33 och 23. För epistel nr 6 som börjar: "Käraste Bröder Systrar och Vänner" står Bacchus och Venus i helfigur.

Epistel nr 33 är den kända, livligt prosainladda dikt som handlar: "1:o om Fader Movitz's öfverfart till Djurgården, och 2:do om den dygdiga Susanna".

– "Hurra! Stöt i Valdthornet. Susanna sjunger, Vädrena spela och böljorna gunga. Skjut ut. . . Stolta Stad!. . . Movitz blås i ditt horn. . . Böljan slår. . . Båten går. . .".

Detta är solsidan. Den tredje bilden handlar om den dystra verkligheten, endast uthärdlig genom brännvinet. Fredmans epistel nr 23 är: "--et Soliloquium då Fredman låg vid krogen Kryp- In, gent emot Banco-huset, en sommar-natt år 1768". Fredman ligger i rännstenen, trasig och eländig, och förbannar sitt upphov, föräldrarna. Emellertid öppnas krogdörren och efter några supar är han: "--modig, Tapper och frodig--".

Gudaparet Bacchus och Venus är köttsligt mänskliga, men fyllda av gudomlig yra. De är tecknade som av en skulptör; som av Sergel. Mindre påtagliga är figurerna i mittbilden. Scenen är fylld av ljus, vågor och flygande vimplar, en tavla med upplösta konturer. Movitz kastar hatt och peruk i sjön. Hatten och flaskan i den höjda handen har en klar form, allt annat är en vision.

Bilden av Fredman utanför krogen har

Förlaga av Peter Dahl.

nästan försvunnit i mörker och skugga, i svart och grått. Figuren har rest sig ur rännstenen på krokiga ben, men vänder ljuset ryggen.

Förstadagsbrevets illustration är också av Peter Dahl, en detalj av den litografi som hör till epistel nr 51, i vilken: "Movitz blåste en Concert, På Tre Byttor en afton sen balen var slut; . .".

Det som Evert Taube och Gösta Werner hade gemensamt var sjömanslivet. Ett skepp för fulla segel är en av häftets stora bilder. De två återstående frimärkena visar den glade bagarn i San Remo och Violavå. Gösta Werners summariska stil svär inte mot Peter Dahls. Häftet är bildmässigt ganska väl sammanhållet. Det robusta bagarparet går bra ihop med Bacchus och Venus. Violavå är väl inte så bedräglig som Fredman, men hon är en gatflicka. Det överskuggas inte helt av Taubes glättiga vers och Werners ljusa bild.

Trycket i stål och offset följer noga origina-

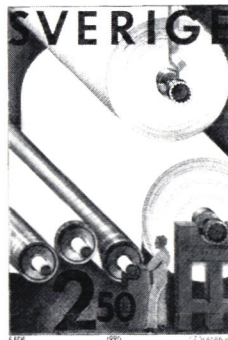
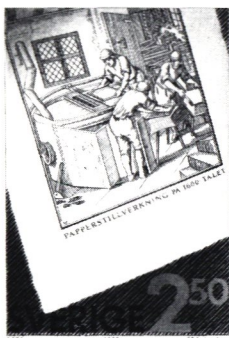
Förstadagsbrevets illustration av Peter Dahl.

len. Gravyren av Czeslaw Slania är skicklig. Häftet formgavs av Eva Jern, som till texten använde det vackra typsnittet Le Cochin.

Massa och papper

Massa och papper kallades en jubileumsutgåva med fyra märken. Jubileet, eller jubileerna, gällde massa- och pappersindustrins samarbetsorganisation som fyllde hundra år och Klippans pappersbruk som under 1991 skulle leverera papper för svenska frimärken för hundraåret. En annan anledning att ge ut frimärken med detta innehåll är att massa- och pappersindustrin är den viktigaste branschen i Sverige. Som formgivare av utgåvan anlätades Eva Ede.

Det första frimärkets motiv är ett stick som visar papperstillverkning under 1600-talet. Det var då i huvudsak ett hantverk. I bakgrunden skymtar den enda maskin som då användes, en kvarn eller kanske en stamp, till finfördelning av den linnelump som var råmaterialet. I förgrunden hämtar en man upp fiber-

Massa och papper. Papperstillverkning på 1600-talet. Vattenmarke. Utländska tidningar som trycks på svenskt papper. Modern papperstillverkning.

massa på en ram, överspänd med metallduk, och bildar ett pappersark.

Frimärke nummer två återger det vattenmarke som Klippans pappersbruk prägade i frimärkspapperet. Varje märke fick en kunglig krona genom en relief på viraduken. Det är viraduken som är bakgrunden i frimärksbilden. Vattenmärket användes från 1891 till 1919. En uppmärksam filatelist har anmärkt på att de frimärken som trycktes under denna tid var perforerade runt om, inte på två sidor som på bildens bandmärke.

En stor del av den svenska pappersproduktionen exporteras till utlandet. Många dagstidningar i världen trycks på svenskt papper. Eva Ede gjorde ett collage med ett axplock bland dessa tidningar: Die Zeit, Daily Mirror och Daily Telegraph, El Pais, L'Osservatore Romano och Le Monde, dessutom en kine-

sisk tidning. Kompositionen påminner om konstriktningar i början av seklet. De ryska avantgardisterna gjorde liknande bilder. Picasso, Gris och Schwitters klistrade bitar av tidningar på sina verk.

Häftets fjärde bild illustrerar skillnaden mellan den hantverksmässiga papperstillverkningen och modern industri. De mycket stora pappersrullarna och den lilla människan står som symboler för papperstillverkningens väldiga expansion. Människan, den blå figuren i märkets nederkant, upptäcker man vid närmare granskning av bilden.

Trycktekniken är tre färger stål och fyra färger offset. Czeslaw Slania graverade frimärke nr 1 och nr 4, Lars Sjöoblom de båda övriga. Gravörerna är skickliga och kan få med de minsta detaljer, men brödtexten i tidningsfragmenten är inte graverad utan framställd genom offsettryck utan raster. Texten är fullt läsbar med hjälp av förstoringsglas. Man finner t ex att Nicaraguas president Daniel Ortega efterträddes av Violeta Barrios de Chamorro.

Övedskloster

Svenska slott, borgar och herresäten har förekommit som frimärksbilder under årens lopp. Första gången var Sven Ewerts version av Stockholms slott 1930. Senare har motiv hämtats från Skokloster, Gripsholm, Glimmingehus, Kalmar, Örebro, Läckö och Helsingborg. Kina slott återgavs efter Adelcrantz' originalritning 1970.

En ny serie med svenska slott påbörjades 1990 med Övedskloster. Valet av det första motivet hängde samman med att frimärksutställningen Nordia 90 ägde rum i Lund, inte långt från slottet. Byggherre var Hans Ramel, "Bygge-Hans", son till den rike Malte Ramel. Han var släkt med Carl Hårleman och det antas att Hårleman gjorde den ursprungliga planeringen av slottet. Han dog innan det började byggas på 1760-talet och fullbordandet uppdrogs åt Jean Eric Rehn.

Övedskloster brukar kallas Sveriges vackraste rokokoslott. Byggnaden är anlagd i skilda etage, det övre har två, trädgårdssidan tre våningar. Det formstränga husets fasad är inramad med den varmröda sandstenen från

Övedskloster.

det egna brottet. Samma Övedssten använde långt senare Ferdinand Boberg för dekorationerna på posthusen i Stockholm och Malmö. Gården är magnifik, en riktig cour d'honneur, slutet inom murar och fyra tvåvåningsflyglar.

Frimärket gör inte den eleganta slottsanläggningen rättvisa. Frimärksytan är för liten, bara två flyglar kunde komma med. Förlagan gjordes av Inga-Karin Eriksson. Hon har sagt att huvudbyggnaden skulle bli mycket liten om alla fyra flyglarna togs med i bilden. I stålgravyren av Zlatko Jakus, tryckt med bru-

na och svarta färger blev frimärket något dystert, endast upplivat av den kalligrafiska överskriften i sjuttonhundratalsstil.

Förstadagsbrevets dekoration går i rokokostil, med porträtt av arkitekterna Hårleman och Rehn.

Fotografering

Hösten 1840 visades för första gången i Stockholm en fotografisk metod, kallad dagerrotypi. Uppfinnaren, Louis Jacques M. J. M. Daguerre hade sålt metoden till franska staten, som i sin tur skänkte den till alla världens folk. För att fira 150-årsminnet av introduktionen i Sverige tog man på Posten Frimärken fram ett häfte med tre bilder.

Förstadagsbrevets illustration. Carl Hårleman och Jean Eric Rehn.

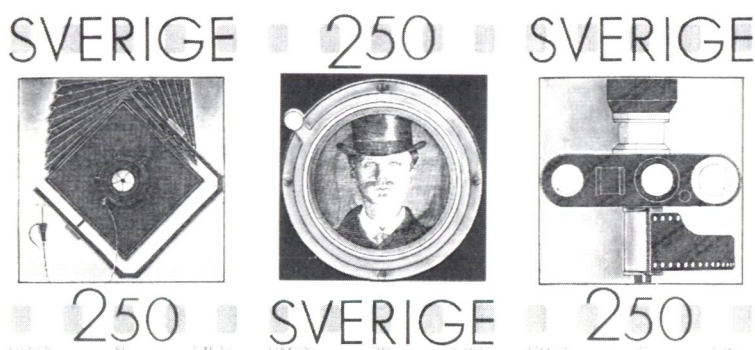
Slottets gård. Foto: Ola Terje, AB Skånereportage.

Ämnet är stort och det tog lång tid innan man enades om motivet. Förslag hade lämnats av Lennart Forsberg, men uppdraget gick slutligen till Rolf Eriksson som hade gjort rabattfrimärkena 1989. Bildernas innehåll är delar av kameror i olika vinklar. En filmremsas matningshåll bildar inramning upptill och nedtill. Ett figurativt element är ett självporträtt av August Strindberg.

Formgivningen påminner om moderna reklambilder. På frimärket först i häftet visas den snett vridna bälgen på en storbildskamera

av äldre typ, med slutaren lysande som ett öga. Krumeluren i kanten är avtryckaren. Strindberg som var en intresserad fotograf tog ett självporträtt i Gersau i Schweiz 1886. Detta porträtt, mycket beskuret, tittar fram inifrån en gammal kameras objektiv. Den höga hatten fick inte rum, den är avskuren på mitten. Den tredje bilden är sammansatt av en småbildskamera sedd uppifrån och en filmrulle, med filmens början synlig.

Av de vinklade kamerorna mot blågul botten och med den instängde Strindberg som får

*Fotografering.
Storbildskamera.
Självporträtt
av August Strind-
berg. Småbilds-
kamera.*

Förslag av Lennart Forsberg.

representera alla fotografer blev det en snygg frimärksutgåva. Den kanske hade blivit roligare om ett förslag att perforera matningshållen i filmremsan som bildar ram hade varit möjligt att förverkliga.

Moln och väder

Årets frimärken med motiv från nationalparkerna visade storslagna landskap. Utgåvan Moln och väder hade ännu större vyer. Blicken höjdes till skyarna. Tanken var att avbilda molninformationer som är typiska för de fyra årstiderna. I samarbete med SMHI i Norrköping utarbetade Martin Mörck förslag med fyra sorters moln:

Stackmoln uppstår särskilt över land vackra vår- och sommarkvarnar när varm och fuktig luft stiger och avkyles.

Åskmoln är karakteristiska för högsommaren. Bilden visar ett mörkt och hotfullt åskmoln över ett vatten. En blixtnedslagsur och ett

Moln och väder. Cumulus. Cumulonimbus. Cirrus uncinus. Altcumulus lent.

segelskepp passerar. Besättningen tycks inte rädas för ovädret. Inga segel har revats.

Höstens fjädermoln kan också förebyda oväder.

Linsmoln kan man ibland se på vintern. Då kan man vänta stadigt väder. Av bilden framgår att sådana moln hör till fjällområdet.

Mörck gjorde förlagorna delvis efter foton och utförde gravyren. Efter gravörens signatur på frimärkena brukar man se bokstäverna SC (sculpsit), m a o "graverad av". Molnmärkena var en mans verk och därför står det efter signaturen FEC (fecit), det är "utförd av". Det var ett gott arbete. Frimärkena ger trots det lilla formatet en viss föreställning om rymd. Färgvalet bidrar till detta intryck, åtminstone när det gäller fjädermolnen och linsmolnen. Möjligen är himlen bakom stackmolnen något för violett. På förlagan är den blå.

Moa Martinson 1890–1964

Hundra år efter sin födelse hyllades Moa Martinson med två frimärken. På det ena visas hennes porträtt, på det andra en bild hämtad från en av hennes böcker. Kombinationen porträtt-romanfigur har förekommit en gång tidigare, Hjalmar Bergman med "Clownen

Jac" 1983. De flesta av de svenska litterära gestalterna på frimärken har uppmärksamats med sina porträtt. En variant har varit märken som inte avbildar författaren, endast något ur hans eller hennes verk. Ett exempel är Karlfeldtsmärket 1964, med Elie himmelsfärd i dalmålningarnas stil.

Eva Jern som utformade Moa-märkena utgick från ett foto från Reportagebild, ett porträtt med starkt sidoljus. Det är beskuret i den form som har införts av Posten Frimärkens konstnärer. På ytan finns för övrigt endast text och siffror i vacker antikva.

Det andra motivet är en scen ur debutromanen "Kvinnor och äppelträd" (1933). Två kvinnor, Sofi och Fredrika, badar i bykstugan en gång i veckan. De märker att bonden spejar utanför. Fredrika kliver ut naken och håller het byklut över honom. En frimärksbild kan sällan berätta en historia. Kvinnan i dörren, kvinnan i bykkaret, hinken med skopan och kanske det nakna trädet kan ge en viss ledning. För den som inte känner till bakgrunden blir den statiska bilden ändå obegriplig.

Zlatko Jakus gjorde en god gravyr. Trycket i tre färger stål blev fint på porträttet, litet tråkigt i ljuslila på badscenen.

I förhandsbesked till pressen visades frimärkena med namnet Martinson felstavat, med två s. Dagens Nyheters kulturskribent klagade i tidningen. Stavningen på frimärket blev dock rätt.

Moa Martinson 1890–1964.

Vikingar

När de nya stora utgrävningarna av Birka på Björkö blev aktuella planerades en omfattan-

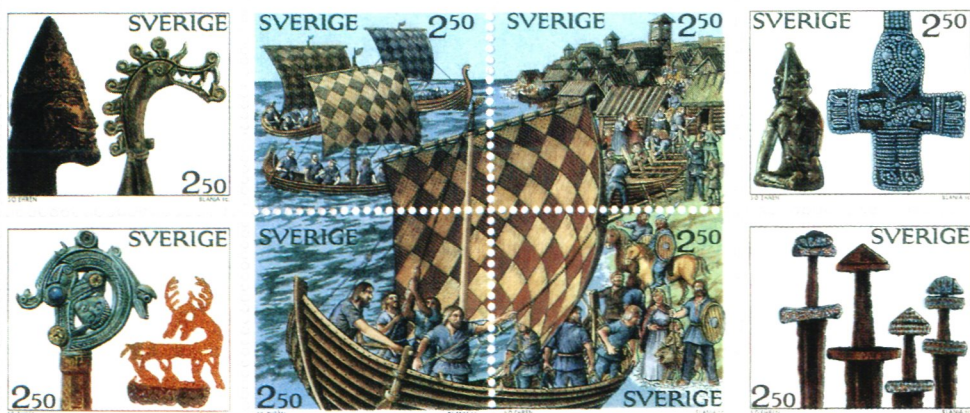
de utgåva med ämnet vikingar. Konstnären Åke Gustafsson lämnade in förslag. Det gjorde också Svenolov Ehrén som vet mycket om vikingar. Valet föll på Ehréns stiliga komposition med en stor bild, flankerad av föremål från vikingatiden.

Häftet innehåller fem bilder, men genom att mittbilden är fyrdelad av perforeringen blir antalet frimärken åtta. Inom Konst- och programrådet påpekades att ett enskilt märke i mitten kunde uppfattas som felcentrerat. Det framkastades att gravören möjligen kunde dämpa gravyren och konstnären offsetunderlaget i de naturliga marginalerna kring mittperforeringen. Någon sådan gränsuppmjukning torde inte ha gjorts.

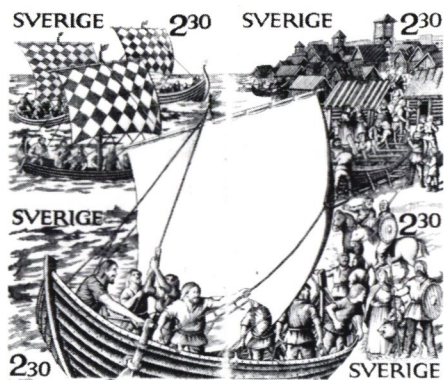
De fyra separata märkena illustrerar olika områden av vikingarnas tillvaro, deras färder på hav och floder, hemförda skatter, religionen och vapnen. De tio föremål som avbildats är alla arkeologiska fynd, gjorda i Sverige.

Vikingahuvudet från Sigtunas Svarta jord och drakhuvudet från en gjutform av täljsten, funnen i Birka, syftar på färderna. Biskopskräklan från Helgö i Mälaren och hjorten, som hittats i en grav i Birka, är konsthantverk hemfört från fjärran länder. Kräklan tros komma från Tyskland, fast påverkad av irländsk mission. Hjorten är av guldtråd och fastsydd på ett stycke siden från Byzans eller ännu längre bort.

Guden Frö och krucifixet är avsedda att

Vikingar. Viking. Drakhuvud. Biskopskräkla. Hjort. Vid bryggorna i Birka. Frö. Krucifix. Svärdsfästen.

Gravyravdrag. Slanias omfattande gravyr av mittbilden.

visa brytningen mellan asatro och kristendom. Den lilla bronsfigurinen är från Lunda i Södermanland och krucifixet från en Birka-grav. Svärdet är funnet i Mälardalen.

Svenolov Ehrén svarade också för häftesomslaget och förstadagsbrevets illustrationer. Förebilderna kommer från gotländska bildstenar och stenkors från ön Man. Konstnären hade ett rikt material att falla tillbaka på. Med undantag av häftets mittbild, biskopskräklan och hjorten hade alla bilderna med någon variation publicerats i den vackra boken "Vikingarnas värld", utgiven av Forum i

Häftesomslaget. Motiv från gotländska bildstenar. Skeppet från Stenkyrka och krigarna från Lärbro.

Stockholm 1967. Den var skriven av Ole Klindt-Jensen och var illustrerad av Ehrén.

Den mycket fina gravyren gjordes av Czeslaw Slania. Trycket är kombinationen stål/offset.

Julpost 1990

Årets julfrimärken blev vackert blommiga. Lars Sjööblom komponerade ett häfte som lyser rött av julblommor. Också typografien är röd. Det är sex sorters blommor: Julkaktus, julros, azalea, amaryllis, hyacint och julstjärna. De är snyggt tecknade mot neutral bak-

Förstadagsbrevets illustration. Överst figurer från stensculpurer på ön Man. Nedtill en mans- och en kvinnobild från en bildsten från Alskog på Gotland.

grund. Sjööblom graverade också konturerna, men trycktekniken är i huvudsak offset.

Nobelpristagare – litteratur

För trettionde året i följd utgavs Nobelprimärken. Formen har varierat. Stig Åsberg, Lasse Söderberg och Lennart Forsberg tecknade porträtt som undan för undan blev litet upplivade av detaljer som antydde pristagarnas miljö och verk.

Från 1982 ändrades utgåvorna till att bli

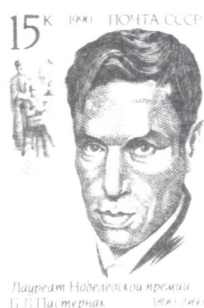
Julpost. Julkaktus. Julros. Azalea. Amaryllis. Hyacint. Julstjärna.

Nobelpristagare. Pär Lagerkvist. Albert Camus. Ernest Hemingway. Boris Pasternak.

Förlagan till Ernest Hemingway.

Sovjets Pasternak-frimärke som utkom samma dag som de svenska Nobelmärkena, den 27 november 1990.

häften med fyra eller fem märken. Porträtten övergavs för symboliska bilder. Ett undantag var Ingalill Axelssons fem fredspristagare 1986. Hon fick uppdraget att också göra 1990 års Nobelmärken.

Det blev ett häfte med fyra författare som tilldelats Nobelpriset i litteratur under 1950-talet, Pär Lagerkvist, Ernest Hemingway, Albert Camus och Boris Pasternak. Tolkningen av de fotografiska förebilderna blev annorlunda än av tidigare porträtt, med en effektiv beskärning. Ansiktena fyller ytan och framträder med en ny skärpa.

Pär Lagerkvist intar en tänkarpose mot en skymningsblå bakgrund. På Hemingwaymärket lyfter sig den stora svärdfisken som fiskaren Santiago så länge kämpar med i berättelsen "Den gamle och havet". Silhuetten bakom Albert Camus' porträtt anknyter till romanen "Pesten", i vilken författaren skildrar kampen mot farsoten i en nordafrikansk stad. Kända byggnader i Moskva skymtar intill Boris Pasternaks ansikte.

Frimärkena graverades skickligt av Martin Mörck och trycktes med fina färger, helt i stålgravyr.

Boris Pasternak, som tvingades att avsäga sig Nobelpriset därför att Sovjetstaten hade tagit anstöt av "Doktor Zjivago", fick en senkommen upprättelse genom ett sovjetiskt frimärke, som hyllade författaren i anledning av att hundra år hade förflutit efter hans födelse.